PAPUCHA Mykola

PERSONALITY'S EXPERIENCE OF HAPPINESS

In Happiness And Contemporary Society : Conference Proceedings Volume (Lviv, March, 20-21, 2021). Lviv:

SPOLOM, 2021. P. 216-219. <https://doi.org/10.31108/7.2021.49>

ISBN 978-966-919-697-2

ПАПУЧА Микола

ПЕРЕЖИВАННЯ ЩАСТЯ ОСОБИСТІСТЮ

// Щастя та сучасне суспільство : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Львів, 20-21 березня 2021 р.). – Львів : СПОЛОМ, 2021. С. 216-219. <https://doi.org/10.31108/7.2021.49>

ISBN 978-966-919-697-2

PAPUCHA Mykola

*Doctor of Sciences in Psychology, Professor
Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
Nizhyn Gogol State University (Nizhyn, Ukraine)*

PERSONALITY'S EXPERIENCE OF HAPPINESS

Happiness is an intuition that lies at the core of a person's life. It is positively accented, and the person strives to happiness, wants to experience it. Thus it is important to understand what experience is, what its psychological essence is, in order to approach the experience of happiness with all due competence. One of fundamental experiences that makes the person happy is experience of freedom. We understand experience as an "analysis unit" of personality, as a complex interfunctional dynamic system that expresses in a signified form the general personality's state that occurs under the influence of impression. The happiness' experience is a complex aspiration of personality to focus on positive aspects of his/her life. While experiencing happiness we become innerly, essentially free, and this feeling of freedom is the basis for the further experiencing of happiness. Alpha and Omega of happiness' experiencing by personality is the person's inner feeling of freedom.

Keywords: happiness, freedom, experience, personality, psychology, impression.

ПАПУЧА Микола

*доктор психологічних наук, професор
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (Київ, Україна)
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (Ніжин, Україна)*

ПЕРЕЖИВАННЯ ЩАСТЯ ОСОБИСТІСТЮ

Щастя – це інтуїція, яка лежить в основі життя людини. Воно є позитивно забарвленим, і людина прагне до щастя, прагне його пережити. Тому важливо зрозуміти, яким є переживання, яка його психологічна сутність, щоб компетентно підійти до переживання щастя.

Вільна дія – це дія згідно зі своєю власною метою. Суб'єкт хоче здійснити дію, але його прагнення наштовхується на перешкоду – предмет (об'єкт). Відбувається пізнання логіки об'єкту, «вичерпування» предмету, розуміння сутнісних рис перешкоди. І пізнаний, зрозумілий варіант повертається до людини, яка тепер може зробити вільну, осмислену дію. Ця зигзагоподібність підкреслювалася Л.С. Виготським, який багато писав про дії, але для нього вони були загальним фоном активності людини. Дія в пізаному своєму варіанті нібито повертається до суб'єкта. Потім від суб'єкта залежить, чи буде здійснена вільна дія. Людина досягає мети, але з врахуванням того, що навколо неї, з врахуванням логіки руху об'єкта. Вільна дія – це завжди дія осмислена. І вільна, осмислена дія може принести справжнє щастя людині, яка її здійснює.

Одним з фундаментальних переживань, яке робить людину щасливою, є переживання свободи. Можна припустити, що свобода є загальною принциповою умовою, яка уможливило переживання щастя особистістю.

Термін «переживання» впевнено зайняв чільне місце в сучасній психології завдяки бурхливому розвитку численних психологічних практик. Збулося передбачення Л.С. Виготського, що саме практика є тим «каменем, що наріжним став» і яким давно нехтували... Саме практики активно вимагають перегляду і переструктурування психології (термін «психологія» ми вживаємо як означення науки, виходячи з максими Л.С. Виготського: або психологія – наука, або немає ніякої психології).

Однак занадто широке використання терміну, на жаль, зовсім не означає, що наука відкрила сутність явища, приховану в ньому. Переживання в психології зараз не є науковим поняттям, а є терміном, що дуже (занадто) вільно використовується. Переживання зараз – це інтуїція, а не поняття. Коли терапевт говорить: «Я працюю з переживанням», він інтуїтивно відчуває ту галузь психологічної дійсності, в яку втручається, але не знає її сутності. І у кожного інтуїція своя (і це цілком закономірно), тож кожен «працює» з чимось своїм «суб'єктивним», а не з реальністю. І це було б цілком виправданим (об'єктивний етап процесу вивчення явища), якби не було жорстко пов'язане з психологічним здоров'ям людини. В результаті численних спостережень і бесід ми переконалися, що фахівці (науковці і практики) сутності явища не знають, та й не можуть знати (самій науці вона не відома). Але як можна працювати з тим, чого ти не знаєш, а лише відчуваєш? Можна, відповів Л.С. Виготський майже сто років тому, і назвав це «фельдшеризмом» [4].

Цю непевність, невизначеність, а отже – хибність «роботи» з терміном глибоко зрозумів і пережив Федір Юхимович Василюк. Результатом стала чудова і «неочікувана» в Радянському Союзі його книга «Психологія переживання» [2] (це були 80-і роки XX століття). У ній вдруге (ми пояснимо далі, чому вдруге) здійснена вдала і цікава спроба підійти до явища переживання з позицій суто наукових. Розуміння переживання як активної діяльності, спрямованої на подолання «несумісних» з нормальним життям станів, було відкриттям і справжнім кроком. Але – лише кроком.

В книзі, виданій 2003 року, Ф.Ю. Василюк визначається, відходячи від теорії діяльності, і говорить про «переживання як особливий внутрішній життєвий процес, який захоплює емоції людини, її розум, уяву, волю і залучає у свій плин, окрім душевних, і тілесні функції» [1, с. 30]. Переживання, таким чином, постає тотальним явищем, оскільки охоплює все. Це, як виявилось, був крок до Л.С. Виготського, але сам по собі цей крок мав певне обмеження, оскільки, говорячи – все, ми не говоримо про щось конкретне... Тож це висловлювання не може мати статусу наукового поняття, а лише констатацією, що, безумовно, відіграє позитивну роль, оскільки, все ж таки, наближає до сутності. Сам автор розумів це, коли зазначав, що тотальність визначення не означає сутності.

Відаючи належне Ф.Ю. Василюку, зазначимо, що перший крок до наукового розуміння переживання зробив Лев Семенович Виготський у останній своїй лекції студентам Ленінградського державного педагогічного інституту, стенограма якої надрукована у 4-му томі зібрання творів [5]. Виготський зробив

карколомний поворот: від Дільтей з послідовниками, з їх «переживанням», яких він все життя критикував, до визнання переживання «одиницею аналізу особистості», тобто надання терміну не лише наукового, а ключового змісту в вивченні психології людини.

На момент формулювання перших своїх міркувань про переживання Л.С. Виготський визначився з предметом психології взагалі. У його формулюванні це – «психологічне життя людини». Отже, це – живий суперечливий процес руху внутрішнього світу людини, головними учасниками якого є сенс, мовлення і взаємодія із соціальним оточенням. Ці учасники суперечливо об'єднуються і утворюють «одиницю аналізу» – переживання. Нам уявляється важливим зазначити тут наступне. Виготський говорить про те, що переживання знаходиться «на межі» внутрішнього і зовнішнього світів, і тим самим «знімає» довічне протистояння зовнішнього і внутрішнього (саме цим аспектом переживання дуже зацікавились зараз науковці США й інших країн). Наступне: оскільки психологічне життя існує як усвідомлено, так і неусвідомлено, це стосується і переживання – воно має значну «частину» неусвідомленого і саме тому виникає, протікає і припиняється поза нашими бажаннями, а часто – всупереч їм. Переживання предметне – тобто ми завжди переживаємо щось конкретне. Воно – необхідне, як одиниця психологічного життя – і отже, його не позбавляються, а підтримують і, навіть, за необхідності, викликають: пережити означає перевести щось в своє живе, тобто – зробити своїм, збагатити психологічне життя. Що це за процес? Аналізуючи творчість Л.С. Виготського, Ф.Ю. Василюка, інших, збираючи емпіричний матеріал, приходимо до неочікуваного висновку (який, однак, зробив ще Волошинов): переживання має знаковий характер і існує у висловлюванні (іноді – у внутрішньому мовленні). Тож я переживаю, говорячи, і говорю – переживаючи (мається на увазі не лише власне мовлення – все, що має знакововиразний характер: малюнок, жест, танок etc). Власне, згадавши М.М. Бахтіна, слід зазначити, що переживання є і існує в і як висловлювання. При цьому Л. С. Виготський звертає увагу, що висловлювання (переживання) діє не лише на Іншого, а й на мене самого (зворотня дія), і от саме тут і тому потрібна іноді участь фахівця. Процес переживання здійснює неймовірну (але не для Л.С. Виготського) річ – він є сенсом, а отже, робить непотрібними знак і значення. Але це не «знизу», не від інтуїції, а «зверху», коли сенс існує без значень, що були привласнені раніше. Тобто, маємо оберт спіралі розвитку... Переживання це те, що за знаком, а не в ньому, і процес розшифрування виявляється непотрібним («Існує сенс без значення», – це думка Л.С. Виготського [6]). Так от він існує, живе в переживанні. І тому переживання – це життя сенсу, життя в сенсі, життя сенсом...

Стає зрозумілою центральна теза Л. С. Виготського: «Головна проблема психології – це проблема свободи». Дія осмислена і пережита, дія, вплетена в саму тканину переживання сенсу – це й є дія свободна, як від усього не-пережитого, так і для мене як істоти свободної.

Досвід, спостереження, нечисленні, але доказові емпіричні факти, вивчення джерел – все це дозволяє нам визначитись з поняттям переживання. Аналіз літератури, зокрема практично-психологічного напрямку, засвідчує, що переживання залишається «Попелюшкою» психології – термін вживають часто, з ним працюють багато, але явище, що лежить за цим поняттям, залишається

недослідженим (ця редуційна позиція йде ще від Дільтея, який ніби всю психологію намагався побудувати на переживанні, але крім описів нічого не дав). А відомо, що самі описи, якими б ретельними вони не були, не замінюють аналізу. Ми будемо виходити з аналізу поняття «переживання», здійсненим Л.С. Виготським в останній своїй роботі [5]. З аналізу, який вже використовують і впроваджують в практику в США і інших країнах, але який залишається поза увагою вітчизняних психологів. Крім того, нас приваблює (відповідає нашими даним і досвідом) позиція Ф.Ю. Василюка [2] і філософська концептуальна ідея Ф.Т. Михайлова [7]. Для нас істотним є два положення В.М. Волошинова – про знакову природу переживання і про його єдність з вираженням, причому не переживання формує вираження, а, навпаки, вираження формує переживання, надаючи йому певної дійсної форми і динамічної структури [3]. Хоча за «законами жанру» визначення поняття повинне витікати з аналізу і завершувати його, нам тут зручніше вчинити навпаки: ми дамо спочатку робоче визначення поняття, а потім покажемо основні складові аналізу, що привів до цього значення.

Отже, переживання ми розуміємо як «одиницю аналізу» особистості – складну міжфункціональну динамічну систему, яка виражає в знаковій формі загальний стан особистості, що виникає під дією враження.

Переживання щастя – це комплексне прагнення особистості зосереджуватися на позитивних аспектах власного буття. Переживаючи щастя, ми стаємо внутрішньо, підставово вільними, а це відчуття свободи слугує основою для подальших переживань щастя. Альфа і омега переживання щастя особистістю – це внутрішнє відчуття свободи людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк Ф.Е. Методологический анализ в психологии. – М.: Смысл, 2003. – 138 с.
2. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.
3. Волошинов В. Философия и социология гуманитарных наук. – СПб.: Аста-Пресс, 1995. – 380 с.
4. Выготский Л.С. Исторический смысл психологического кризиса // Собр.соч.: В 6-ти т. Т. 1. – М.: Педагогика, 1982. – С. 291-436.
5. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6-ти томах. Т. 4. – М.: Педагогика, 1984. – 432 с.
6. Записные книжки Л.С. Выготского. Избранное / под. общей редакцией Е. Завершневой и Р. Ван дер Веера. М.: Канон, 2017. – 608 с.
7. Михайлов Ф.Т. Немота мысли // Вопросы философии. – 2005. – №2 – С. 39-55.